

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ

На основі власного емпіричного дослідження пропонується система методичних рекомендацій щодо формування національних цінностей в учнів на уроках трудового навчання.

Процес формування в особистості загальнолюдських цінностей, значущість та своєрідність педагогічної діяльності в умовах школи сьогодні вимагають від педагогічної науки досконалості підготовки вчителів, пошуку нових шляхів та педагогічних умов підвищення якості та професіоналізму майбутнього фахівця.

Процес всієї системи освіти в Україні залежить від якісних змін у підготовці вчителів. Це робить проблему підготовки майбутніх учителів особливо актуальною для сучасної теорії і практики навчання та виховання підростаючого покоління. Велике значення в цьому плані має і формування національних цінностей у майбутнього вчителя трудового навчання.

Засоби формування національних цінностей в особистості в умовах педагогічного вузу дуже різноманітні. Це, по-перше, вивчення дисциплін гуманітарного блоку таких, як народознавство, релігієзнавство, історія України, українська і зарубіжна культура. По-друге, це виховні чинники: походи та екскурсії до краєзнавчих музеїв, музеїв мистецтва, зустрічі з працівниками народної культури. По-третє, це організація вечорів, присвячених народним обрядам та традиціям.

Але, перш за все, головним засобом все ж є праця, пов'язана з художньо-трудовою діяльністю. Оскільки діючі загальнолюдські цінності формуються значною мірою в процесі праці, то зародження саме національних цінностей починається в процесі художньо-трудової діяльності пов'язаної з вивченням народного мистецтва та його побуту. Створюючи предмети національної культури, людина створює сама себе. Як суб'єкт національного виховання та творчості людина сформувалася в процесі побутово-ужиткової трудової діяльності. Тому виховувати в особистості поняття про національні цінності, як духовні, так і матеріальні, треба, перш за все, через вивчення побутово-ужиткових традицій народу і трудової діяльності, що з цим пов'язана. Краса праці формує культуру особистості, перетворює працю у сферу задоволення її головних духовних потреб. Формування національних цінностей у процесі художньо-трудової діяльності припускає здійснення певних виховних дій, а не є простим автоматичним наслідком трудових умов. Кожний майбутній педагог має усвідомлювати їх та відчувати національні традиції предмета діяльності. Вплив національних цінностей повинен плануватися та програмуватися так, як планується та програмується послідовне опанування трудовими навичками та вміннями. Таким чином, учитель трудового навчання має великі можливості у формуванні системи національних цінностей, спрямованих на розвиток особистості. Слід відзначити, що підготовці майбутнього вчителя трудового навчання до формування національних цінностей учнів приділяється дуже мало уваги. Проведені нами дослідження свідчать про те, що формування національних цінностей у загальноосвітній школі, зокрема, на уроках з трудового навчання знаходиться на дуже низькому рівні. Як правило, це вивчення деяких видів швів, що притаманні народній українській вишивці, її традиційне колористичне рішення, приготування деяких страв з національної кухні та невеликий відсоток занять, що відводиться на вивчення технології будь-якого одного виду народного ремесла. Таке становище, звичайно, не може задовольнити сучасну школу.

У той же час, заняття з трудового навчання представляють дуже великий потенціал для формування національних цінностей школяра в процесі навчання.

Про незадовільну підготовку вчителів праці до формування національних цінностей в учнів свідчать результати проведеного нами анкетування вчителів, які працюють у школах Бердянська, Бердянського району та Запоріжжя. На запитання: "Чи здійснюєте ви цілеспрямоване формування національних цінностей на заняттях з трудового навчання?" - впевнено відповіли тільки 4%. Дати наукове визначення поняттю національних цінностей змогли лише 21%. А коли мова зайшла про способи формування національних цінностей у процесі художньо-трудової діяльності, основна частина респондентів змогла назвати тільки вивчення деяких візерунків з народної української вишивки або художньої обробки деревини, приготування деяких національних страв або художній розпис.

Якою ж бідною була б наша національна культура, якби вона обмежувалася лише цими переліченими видами декоративно-прикладного мистецтва.

На питання про те, наскільки вчителі трудового навчання вважають себе теоретично підготовленими до формування національних цінностей на заняттях своєї дисципліни, були отримані такі відповіді: повністю готові – 2%, достатньо готові – 14%.

Причину проблем, пов'язаних з недостатньою підготовленістю до формування національних цінностей в учнів на заняттях з трудового навчання, майже 50% респондентів бачать у недостатньому рівні вузівської та довузівської підготовки, 27% – у недостатньому рівні самовиховання, останні вказують обидві причини. Ці ж опитані респонденти стверджують, що їм потрібна психолого-педагогічна та дидактична допомога в галузі формування національних цінностей.

Найкращим та найефективнішим шляхом підвищення рівня підготовки вчителів трудового навчання до формування національних цінностей у школярів більша частина опитаних (83%) вважають за необхідне розвиток цих якостей у процесі вивчення в інституті спеціальних дисциплін відповідного напрямку. Крім того, близько 15% опитаних учителів вважають, що необхідно було б удосконалити в цьому напрямі організацію та зміст педагогічних та технологічних практик.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що підготовка майбутніх вчителів трудового навчання до формування національних цінностей повинна носити цілеспрямований та безперервний характер. Досягти високого рівня підготовки майбутніх учителів трудового навчання (обслуговуючої та технічної праці) до формування національних цінностей в учнів на заняттях в школі можна, якщо спрямувати навчальний процес психолого-педагогічними шляхами, які забезпечують формування національних цінностей самих студентів у процесі вивчення саме ними в педагогічному вузі тих дисциплін, які пов'язані зі шкільною програмою трудового навчання, та виховують їхню готовність до формування національних цінностей в учнів.

Але, як свідчить досвід, формуванню національних цінностей у студентів під час їх навчання та вихованню в них готовності до формування в учнів системи національних цінностей в педагогічних вузах України не приділяється належної уваги.

Студенти, навчаючись у педагогічних навчальних закладах, накопичують теоретичні знання та практичні навички національного виховання учнів та формування у них національних цінностей. Тому ми, за результатами досліджень, наполягаємо на поглибленні та поширенні одержаних знань та навичок у галузі формування національних цінностей за рахунок великих можливостей дисциплін, що вивчаються студентами спеціальності 7.010102 «Трудове навчання» (технічна і обслуговуюча праця).

Як відомо, зараз головним завданням у справі формування національних цінностей в учнів є підготовка відповідних кадрів. Так, на індустріально-економічному факультеті Бердянського державного педагогічного інституту ім. П.Д.Осипенка проведена значна робота у цьому напрямі. Ця робота здійснювалася на декількох етапах навчання, а саме на заняттях із спецкурсу макетування українського народного житла та оформлення його інтер'єру, під час виконання студентами курсової та дипломної роботи, проходження педагогічних і технологічних практик, участі в науково-дослідній роботі.

Як показує наш досвід, великий вплив на формування національних цінностей у студентів – майбутніх учителів трудового навчання - та їх готовність до формування національних цінностей у своїх майбутніх вихованців, відіграє програма курсу макетування народного українського житла та оформлення його інтер'єру. Саме під час вивчення цієї дисципліни створюються найсприятливіші умови для досягнення поставленої мети.

Розроблена нами програма курсу «Макетування народного українського житла та оформлення його інтер'єру» обсягом 100 годин (30 годин лекцій, 44 години лабораторних робіт та 26 годин семінарських занять) складається з пояснювальної записки, тематичного плану лекцій, орієнтовного переліку лабораторних робіт, переліку об'єктів, рекомендованих до макетування, переліку рекомендованої літератури. У пояснювальній записці наведена мета та головні завдання курсу, підкреслено його значення у фаховій підготовці майбутнього вчителя трудового навчання до професійної діяльності і, зокрема, до формування національних цінностей в учнів, вказано, які знання та вміння мають отримати студенти під час його вивчення. Лекційний матеріал складається з тем, які включають в себе питання, спрямовані на формування національних цінностей в особистості та готовності формувати такі цінності в інших (тематичний план лекцій наведено в таблиці № 1).

Досвід проведення занять з курсу макетування народного українського житла та оформлення його інтер'єру показує, що найбільш ефективним у справі формування системи національних цінностей є науково обґрунтований підбір тем семінарських занять, на яких викладач може з'ясувати ступінь засвоєння теоретичних знань курсу та здатність студента застосовувати отримані знання в організації навчально-виховного процесу у галузях освіти. До того ж вдалий підбір лабораторних робіт у процесі вивчення курсу макетування є дуже доцільним у справі підготовки майбутніх учителів праці до формування національних цінностей у школярів.

У зв'язку з цим нами були розроблені і успішно впроваджені в навчальний процес методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з технології макетування народного житла та оформлення його інтер'єру. Рекомендовані до виконання лабораторні роботи не тільки сприяють формуванню національних цінностей самих студентів у процесі засвоєння ними теоретичних знань та надбання практичних умінь з технології макетування, але й спрямовані на підготовку їх до національного виховання учнів.

Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт складаються за єдиною схемою, включають мету роботи, короткі теоретичні відомості, зміст роботи та послідовність її виконання, матеріали, інструменти та пристрої, зміст звіту, контрольні питання та рекомендовану літературу. У таблиці № 2 приведені назви лабораторних робіт та мета їх виконання.

Також слід відзначити, що теоретичні відомості курсу та виконані лабораторні роботи впливають одночасно як на формування національних цінностей самих студентів, так і на їх підготовку до формування цих цінностей у дітей. Це пояснюється тим, що художньо-трудова діяльність студента під час виконання лабораторних робіт носить пошуковий, творчий характер. Крім того, студенти самостійно повинні знайти відповіді на безліч практичних питань, пов'язаних із національними цінностями свого народу.

У методичних рекомендаціях, розроблених нами для студентів, які виконують курсову чи дипломну роботу з макетування, також акцентується їх увага на необхідності планування шляхів формування національних цінностей в учнів.

Студенти, які направляються для проходження педагогічної та технологічної практик, отримували індивідуальні завдання, пов'язані з національним вихованням або системою національних цінностей.

На основі проведеного нами теоретичного та експериментального дослідження можна сформулювати рекомендації щодо підготовки майбутніх вчителів трудового навчання до формування національних цінностей учнів:

- ✓ перелік дисциплін, що складають навчальні плани, за якими навчаються студенти спеціальності 7.010103 «Трудове навчання» (технічна і обслуговуюча праця), дає можливість формувати національні цінності особистості під час художньо-трудової діяльності і цей їхній потенціал необхідно використовувати з метою вдосконалення підготовки вчителя трудового навчання;

- ✓ у технології організації професійної підготовки студента мають бути використані всі види аудиторної та позааудиторної діяльності, які виступають стимулом розвитку їх творчого потенціалу;
- ✓ розроблена нами і впроваджена у навчально-виховний процес методика підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування національних цінностей учнів показала високий рівень ефективності та надійності.

Таблиця 1

Тематичний план курсу «Макетування народного українського житла та оформлення його інтер'єру»

№ п/п	Тема лекції	Питання програми	Кількість годин	
			Лекції	Семін.
1	Вступ. Національне виховання у сучасній школі на заняттях з трудового навчання.	1.Мета, задачі курсу макетування народного українського житла та оформлення його інтер'єру. 2.Місце курсу в організації навчально-виховного процесу у школі та шкільній програмі з трудового навчання. 3.Основи макетування.	2	2
2	Основні етапи етнічної історії України.	1.Український етнос у часі і просторі. 2.Формування української народності і нації. 3.Історичне районування України. 4.Етнічний склад населення України.	2	2
3	Господарство населення України.	1.Основні трудові заняття населення України та галузі господарства. 2.Домашні промисли та ремесла. 3.Допоміжні види господарської діяльності.	2	2
4	Поселення та житло українців.	1.Основні зони поселень. Типи народного житла. 2.Сільський двір. Будівлі господарського двору. 3.Народне житло, його конструктивні особливості. 4.Інтер'єр житла, його елементи та оздоблення. 5.Обереги. 6.Районування народного житла та його еволюція. 7.Народна архітектура. 8.Вивчення на уроках трудового навчання та креслення теми «Поселення та житло українців». 9.Організація позашкільних занять з теми «Народне житло та його інтер'єр»	6	4
5	Народне образотворче мистецтво.	1.Народне пластичне мистецтво. 2.Живопис і графіка в народному мистецтві. 3.Семантика народних художніх образів. 4.Українська символіка та священні знаки. 5.Місце народного образотворчого мистецтва у шкільній програмі з трудового навчання.	4	2
6	Народний одяг українців.	1.Формування традиційного одягу українців. 2.Екскурс в історію українського народного костюма. 3.Регіональні комплекти народного вбрання. 4.Художні особливості українського костюма. 5.Символіка у костюмі. 6.Місце вивчення українського народного костюма на уроках з обслуговуючої праці.	4	4
7	Трудова обрядовість українців. Трудові свята.	1.Свято першої борозни. 2.Проводи на полонину. 3.Свято першого снопа. 4.Обжинки. 5.Застосування народних обрядів та традицій в організації навчально-виховного процесу у школі.	2	2
8	Формування етнічного складу населення рідного краю.	1.Зміни в розподілі краю протягом його існування. 2.Основні етноси на території краю. 3.Релігія як синтез культурних традицій краю.	2	2

9	Побутово-традиційна культура народів, що населяють територію рідного краю	1.Особливості традиційного житла народів рідного краю. 2.Народний одяг населення рідного краю. 3.Народна кухня як елемент побутової культури народу. 4.Трудова обрядовість і господарські заняття населення рідного краю. 5.Місце вивчення побутово-традиційної культури народів рідного краю на шкільних та позашкільних заняттях з трудового навчання.	6	6
---	---	--	---	---

Таблиця 2

Програма лабораторних робіт з курсу «Макетування народного українського житла та оформлення його інтер'єру»

№ п/п	Назва лабораторної роботи	Мета лабораторної роботи	Кількість годин
1	Розробка ескіза макета народного житла. Виготовлення його плану.	1.Ознайомитись з методикою розробки ескізів макетів та креслення планів будинків. 2.Набути практичних навичок у розробці ескізів макета народного житла (зовнішнього його виду і внутрішнього) та кресленні планів житла.	4
2	Розробка технологічних та інструкційних карток на виконання макета народного житла.	1. Ознайомитись з методикою розробки інструкційних та технологічних карток на виконання будь-якого виробу. 2.Набути практичних навичок у розробці технологічних та інструкційних карток на виконання макета народного житла та елементів його інтер'єру.	4
3	Виготовлення стін макета народного житла.	1.Ознайомитися з конструкційними особливостями народного житла обраного регіону України та його художнім оздобленням. 2.Набути практичних навичок у виготовленні стін макета народного житла та освоєнні технології його художнього оздоблення.	4
4	Виготовлення елементів інтер'єру макета народного житла.	1.Ознайомитись з особливостями оформлення інтер'єру народної хати обраного регіону України та технологією їх виготовлення. 2.Набути практичних навичок у виготовленні меблів, посуду, оберегів та інших елементів інтер'єру та освоїти технологію їх виготовлення.	6
5	Виготовлення даху макета народного житла.	1.Ознайомитися з конструктивними особливостями зведення дахів житла обраного регіону України та його оздобленням. 2.Набути практичних навичок у виготовленні дахів макетів народної хати та освоїти технологію його оформлення.	4
6	Виготовлення господарських будівель сільського двору.	1.Ознайомитись з конструкційними та художньо-оздоблювальними особистостями споруд господарського двору обраного регіону України. 2.Набути практичних навичок у виготовленні макетів господарських споруд сільського двору та освоїти технологію їх оформлення.	6
7	Виготовлення манекенів - «мешканців» народного житла.	1.Ознайомитися з технологією виготовлення м'яких ляльок та іграшок у техніці пластичного народного мистецтва. 2.Набути практичних навичок та засвоїти технологію виготовлення манекенів чоловіка та жінки. 3.Набути практичних навичок та засвоїти технологію виготовлення іграшок у техніці пластичного народного мистецтва.	6
8	Виготовлення народного одягу «мешканців» макета народного житла.	1.Ознайомитися з комплексом народного одягу обраного регіону України та його художньо-конструкційними особливостями. 2.Набути практичних навичок у виготовленні комплексу народного одягу обраного регіону України. 3.Засвоїти технологію розкрою та художнього оздоблення комплексу народного одягу (жіночого та чоловічого).	6

9	Виготовлення макета огорожі сільського двору обраного регіону України.	1.Ознайомитися з конструкційними особливостями зведення огорожі традиційного житла українців. 2.Набути практичних навичок у виготовленні макету огорожі сільського двору обраного регіону України.	2
10	Остаточне оздоблення макета сільського двору, народної хати обраного регіону України та оформлення його інтер'єру.	1.Ознайомитися з конструктивними особливостями розміщення господарських споруд на сільському дворі та розміщення елементів інтер'єру у народній хаті. 2.Набути практичних навичок у оформленні макету народного житла та двору відповідно до історико-етнографічних особливостей обраного регіону України.	2

Матеріал надійшов до редакції 18.09.2000 р.

Белова Ю.Ю. Подготовка будущих учителей трудового обучения к формированию национальных ценностей у учащихся.

На основании собственного эмпирического исследования предложена система методических рекомендаций по формированию национальных ценностей у учащихся на уроках трудового обучения.

Belova Ju.Ju. Future Labour Teachers' Training to Formation of Pupils' National Values.

On the basis of the empirical investigation the author proposes a system of methodological recommendations for formation of pupils' national values at the lessons of labour training.